

ΟΙ ΕΘΝΙΚΟΙ ΜΑΣ ΑΓΩΝΕΣ ΚΑΙ Η ΧΑΛΚΙΔΙΚΗ

Τοῦ κ. Στεφάνου Κοτσιάνου, Ἀντιπροέδρου τῆς Ἱστορικῆς καὶ Λαογραφικῆς Ἑταιρείας τῆς Χαλκιδικῆς.-

I

ΟΤΑΝ ΣΤΑ 1793 ὁ κ. Ε. COUSINERY, Γάλλός γενικός πρόξενος τῆς Θεσσαλονίκης, ἐπραγματοποίησε ἕνα ταξίδι μελέτης καὶ ἐρευνῶν στή Μακεδονία, ἐπεσιέφθηκε καὶ τὴν Χαλκιδική. Καὶ στὸ βιβλίου του "Ἐνα ταξίδι στή Μακεδονία" ποὺ ἐξέδωκε τὸ 1831 στὸ Παρίσι, ἀπετύπωσε τίς ἀκόλουθες σκέψεις καὶ ἐντυπώσεις του :

"Δέν ἤθελα νά φύγω ἀπὸ τὴ Μακεδνία χωρὶς νά πάω νά ἐπισκεφθῶ τὴν Χαλκιδική μέ τὴν τόσο λαμπρὴ ἀρχαία ἱστορία της, χωρὶς νά δῶ τὸ θέατρο τῶν πολέμων ποὺ προκάλεσαν οἱ φιλοδοξίες τοῦ Φιλίππου." Ἦμουν ἕν τῶν προτέρων βέβαιος ὅτι θᾶβρῖσια ἀνά τὰ βουνά καὶ τίς πεδιάδες της, στοὺς ἀνθρώπους ποὺ τίς κατοικοῦν, τὰ γνωρίσματα ἐκεῖνα τὰ ἰδιαίτερα, ποὺ θά θύμιζαν τοὺς προγόνους τους"

Καὶ προσέθετε τοῦτα τὰ χαρακτηριστικά :

"Σ' ὄλο τὸ μεσαίωνα οἱ κάτοικοι τῆς ἐπαρχίας αὐτῆς δέν ἀπέφυγαν τίς συμφορές καὶ τίς ἄλλες μάστιγες, ἀπὸ τίς ἀποῖτες ὑπόφερε ἡ Μακεδονία γενικά· ἀλλὰ κατῶρθσαν, χάρις ἰδίως στὰ δάση ποὺ τοὺς περιτριγύριζαν καὶ ποὺ τοὺς χρησίμευαν σάν ἄσυλα, νά ἐξασφαλίσουν ἕνα εἶδος ἀνεξαρτησίας καὶ κατῶρθσαν, κυρίως αὐτό, νά διατηρήσουν τὴν καθαρότητα τῆς ράτσας τους. Γι' αὐτὸ εἶναι ὅλοι Ἕλληνες σ' ὄλην τὴν ἔκταση τοῦ τόπου αὐτοῦ" (I).-

"ΕΛΛΗΝΕΣ Σ'ΟΛΗ ΤΗΝ ΕΚΤΑΣΗ ΤΟΥ ΤΟΠΟΥ ΑΥΤΟΥ". Καθαρόαιμος Έλλη-
ληνισμός πέρα για πέρα στην περιοχή αυτή. Άσβεστη, συνεπώς, ή
φλόγα του πατριωτισμού στις καρδιές των κατοίκων και ψυχική
έ τ ο ι μ ό τ η τ α για κάθε απελευθερωτικό αγώνα.-

Ήταν λοιπόν φυσικό και επόμενο να παρατηρηθῆ στή Χαλιδική,
εξόχως εξ αρχῆς, έντονος επαναστατικός αναβρασμός και πρώτη αυτή
στόν βορειοελλαδικό χώρο να υψώση τήν σημαία τῆς επαναστάσεως
κατά τήν Έθνεγεργσία του 1821, να επαναστατήση και πάλι αργότε-
ρα τό 1854, μόνη και άβοήθητη, και γενικά να δίνη πάντοτε θετικό
τό "παρών" σέ κάθε έθνικό προσκλητήριο, προσφέροντας, σ'όλες τις
περιστάσεις, άφθονο τό αίμα των παιδιών της στό βωμό τῆς Έλλά-
δος.-

. .
.

ΣΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ του 1821 πήρε μέρος μέ άρχηγό τόν Έμμανου-
ήλ Παππᾶ μέ ένθουσιασμό και αυτοθυσία. Είχε φθάσει ο φλογερός
αυτός πατριώτης στό "Άγιον Όρος, στην άκρόπολη αυτή τῆς όρθο-
δοξίας και του Έθνους, από τόν Μάρτιο του 1821. Άλλά τό λάβαρο
τῆς έλευθερίας υψώθηκε, για πρώτη δε φορά στή Μακεδονία, στόν
Πολύγυρο στις 17 Μαΐου 1821. Έξοντώνεται ή φρουρά τῆς πρωτευ-
ούσης του καζᾶ τῆς Κασσάνδρας (όπως έλέγετο τότε ο νόμος Χαλ-
κιδικῆς) και αποτινάσσεται ο μακράϊων τῆς δουλείας ζυγός. Η
λαχή τῆς πρώτης αυτής νίκης φθάνει ως τις άκραίτες γωνίες του
τόπου και έξεγείρεται ταυτόχρονα ή Κασσάνδρα, τά Μαντεμοχώρια,
τό Άγιώνυμον Όρος.-

Άνδραγαθήματα, ήρωϊκοί έπικοί αγώνες. Άλλά και εκατόμβες
θυσιών και άφανισμοί. Άνισος και σκληρός αγώνας έπτά μηνών,
κατέληξε στην καταστροφή και στή δόξα, στή λάμψη του "χαλα-
σμοῦ" τῆς Κασσάνδρας, όπου είχαν συρρεύσει τά γυναικόπαιδα

τῆς πυρπολουμένης ἀπὸ τὸν ἐχθρὸν Χαλκιδικῆς καὶ ὅπου εἶχαν κατα-
φύγει καὶ ἀντέταξαν τὴν ἐσχατήν ἀμυναν οἱ ἀγωνιστῆς ἀπὸ
ὀλοκλήρη τὴν Χαλκιδικῆ. Ἐκεῖ στὴν Ποτίδαια στίς 14 Νοεμβρίου
1821 γράφηκε μιά σελίδα ἱστορικῆ ἀπὸ τῆς πιδό λαμπρῆς
τοῦ ἔθνους.-

. . .

"Ἡ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΤΗΣ ΧΑΛΚΙΔΙΚΗΣ", γράφει ὁ ἔγκριτος ἱστοριοδί-
φης Γ. Βασδραβέλλης, "ὕπεστη τρομερὴ καταστροφή. Περισσότεροι ἀπὸ
3.000 ἔπεσαν στὸ πεδίο τῆς μάχης ἢ ἐσφάγησαν ἢ ἐξανδραποδίσθη-
σαν καὶ τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ πληθυσμοῦ μπήκε σὲ κινδύνον καὶ
τράβηξε γιὰ τὴν Σκιάθον καὶ Λιόπελο, ἕνα δὲ μέρος σκόρπισε στίς
δασώδεις ἐκτάσεις τοῦ Χολομώντα. Ὅλα τὰ ἑλληνικὰ χωριὰ κάηκαν,
ὅλα τὰ κινητὰ ἀρπάχθηκαν καὶ δέν ἔμεινε λίθος ἐπὶ λίθου στὴν
ἑλληνικὴ ἐκεῖνη περιοχὴ" (2).-

. . .

"ΣΤΟΝ ΔΡΟΜΟ πού πάει γιὰ τὰ Βασιλικὰ, ἐκεῖ, στοὺς πρόποδες
τῆς Ἁγία-Ἀναστασίας, εἶναι μιά στήλη ἀναθηματικὴ. Ἀστράφτει
ἀκόμη τὸ μάρμαρο λευκὸ, πολὺ νωπὸ μνημεῖο γιὰ μιά μεγάλη πράξη.

.....

"Ἦτανε τότε τὴν ἀνοιξὴ τοῦ Βίκοσιένα πού ἡ Χαλκιδικὴ σήκωσε
πρῶτη τὸ μπαϊράκι τῆς ἀνταρσίας ἐνάντια στὸν Σουλτάνο. Καὶ πέσα-
νε ἐκεῖ, στὴν στήλη πού ἀσπρίζει, δίπλα στὸ ρεῖθρο τοῦ μεγάλου
δρόμου, τὰ παλληκάρια τοῦ καπετάν Χάφα, πού θέλησαν νὰ πᾶνε νὰ
πατήσουν τὴν ἑλληνικὴ, τὴν ἔδρα ἐνός πασᾶ. . . . .

Πολέμησαν ἕνας πρὸς πέντε τοὐλάχιστον οἱ ὑπερασπισταὶ τῆς
Κασσάνδρας. Καὶ ὅταν τοὺς ξεπέρασε τὸ ἱππικὸ καὶ ἔπεσαν ἐπάνω
τοὺς οἱ σπαχήδες, μὲ τὰ χαντζάρια, αὐτοὶ ἔμειναν καὶ ἔπεσαν στὸ
πεδίο τῆς τιμῆς. Τώρα ἡ Κασσάνδρα ἀπλώνονταν ἐμπρὸς στὸν φιλό-

δοξο πασᾶ ἀνυπεράσπιστη. Ὁ Ἀμντούλ Ἀμπούντ τὴν μετέτρεφε σέ σφαγεῖο καί σέ τάφο. Τίποτε δέν ἔμεινε ὄρθιο. Γυναῖκες καί παι-
διά γέμισαν τὰ σκλαβοπάζαρα τοῦ Ἀλγερίου καί τῆς Ταγγέρης, τὰ
προικιά τῶν παρθένων διηρπάγησαν, τὰ χωριά κάηκαν, τὰ ἀμπέλια
ἀνεσκάφησαν".-

Ἔτσι ἐκφράζεται στό ἀριστουργηματικό πράγματι χ ρ ο ν ι κ ὸ
του γιά τὴν ἐπανάσταση τῆς Χαλκιδικῆς ὁ γνωστός δημοσιολόγος
καί λογοτέχνης Ν.Ι. Μέρτζος (3).-

. . .
.

ΕΙΧΕ ΕΚΔΟΘΗ στό Παρίσι, στά 1826, ἓνα μοναδικό βιβλίο μέ τόν
τίτλο "Οἱ Ἑλληνίδες πρὸς τίς Γαλλίδες, ἀφηγήσεις τῶν δεινῶν
τους", πολύτιμο ἀληθινά κείμενο, ἄγνωστο ἀκόμη στήν Ἑλλάδα, πού
εἶχε ὅμως παίξει τόν ρόλο του τότε στήν δημιουργία τοῦ φιλελ-
ληνικοῦ ρεύματος στήν Γαλλία. Σελίδες του ὀλόκληρες εἶναι ἀφι-
ερωμένες στήν ἀφήγηση μιᾶς γριᾶς Πολυγυρινῆς, πού ἀποτελεῖ
μιᾶ ζωντανή καί ἀθροεντική μαρτυρία γιά τὰ δεινά τῆς Χαλκιδικῆς.
Γι' αὐτό καί τὴν παραθέτουμε στά κύρια σημεῖα της :

"Ὀγδόντα χειμῶνες βαραίνουν τὴν κεφαλή μου, χίλιες-δυό ἀρ-
ρώστιες ἐξαντλοῦν τίς παγωμένες αἰσθήσεις μου καί μπόρεσα, χω-
ρίς νά βγάλω μιάν ἀδύνατη καί τελευταία πνοή, μπόρεσα νά δῶ
τό μαρτύριο μιᾶς ἀγαπημένης κόρης, τὴν ντροπή ἑνός ἄλλου ἀπό
τά παῖδιά μου καί νά παραστῶ στήν σπαρακτική ἀγωνία τῶσων μαρ-
τύρων . . . . .

Κατοικοῦσα στόν Πολύγυρο : ἐκεῖ εἶχα γεννηθῆ κι' ἐκεῖ ἔμενε
ἡ οἰκογένειά μου. Εἶχα ἀπό τὴν κόρη μου μιᾶ ἐγγονή, τὴν Ἑλένη,
πού ἦταν 15 χρονῶν καί πανέμορφη. Ἦταν τό λουλούδι τῆς ἀύγῆς,
δροσᾶτο καί πλούσιο σέ ἄρωμα. Ἀλλοίμονο! Ἦρθε τό βράδυ καί
τό εἶδα νά μαραίνεται. Καί ἀπό ποιό χέρι; Ἐνός φριχτοῦ βαρβάρου.

Ἐλένη, τρυφερή Ἐλένη, τρέχεις ἀλαφιασμένη νά καταφύγῃς στήν ἀγκυλιά μου πού τρέμει. Φριχτοί δαιμονισμένοι φτάνουν καί τά μάτια τους γυαλίζουν ἀπό ἀσέλγεια. Ὁ ἕνας ἀπ' αὐτούς εἶναι ὁ πιό φριχτός... Καημένη Ἐλένη! Σέ παίρνουν καί γιά τελευταία φορά ἀκούω τή φωνή σου ἀλλαγμένη ἀπό τήν ἀπελπισία. Ἐλένη, δέν σέ ξαναεἶδα πλέον... Ἡ δυστυχισμένη μητέρα σου δέν ὑπῆρξε μάρτυς αὐτοῦ τοῦ ἐγκλήματος : Ἕνας βάρβαρος τήν εἶχε ἀλυσσοδέσει καί τήν ἔσερνε μέσα σ' ἕνα ἄλλο παραβάνι γυναικῶν πού προορίζονταν γιά τήν σκλαβιά. Ἦρθε ἡ σειρά μου, μέ ἔδεσαν στήν ἀλυσίδα τῆς κόρης μου κι ἀκολουθήσαμε τούς Ὀθωμανούς ὡς τή Θεσσαλονίκη, ὅπου ἔκαναν τήν θριαμβευτική τους εἴσοδο μέ τά ματωμένα λάφυρά τους.-

Ὡστόσο οἱ Ἕλληνες πού εἶχαν ξεφύγει ἀπό τή σφαγή εἶχαν ὀχυρωθῆ στή χερσόνησο τῆς Κασσάνδρας. Σέ λίγο, ὅταν ἔφθασαν ὁ καπετάνιος Διαμαντῆς καί πεντακόσιοι Σκιπηπάρτοι, ἄρχισαν τήν ἐπίθεσι καί νίκησαν, στήν πρώτη μάχη, τούς Τούρκους, πού τοὺς ἀδυνατίζε κάθε μέρα ἡ ἀρρώστια καί ἡ λιποταξί. Ἡ εἶδησι διαδόθηκε στή Θεσσαλονίκη καί φοβηθήκαμε αἱματηρά ἀντίποινα. Χιλιάδες Χριστιανοί εἶχαν κλεισθῆ, ὅταν ἄρχισαν οἱ ψιωγμοί, στίς ἐκκλησίες, πού εἶχαν μεταβληθῆ σέ φυλακές. Κάθε μέρα ἔβγαζαν μερικούς καί τοὺς βασάνιζαν ὡς ὅτου νά ὁμολογήσουν πού εἶχαν θάφει τόν θησαυρό τους καί τοὺς σκότωναν μόλις ὁμολογοῦσαν. Ὁ Ἄμπουλουμπούντ, ὁ παλιός αὐτός σκλάβος, εἶχε διορισθῆ πασᾶς τῆς Μακεδονίας. Ὁ Τοῦρμος αὐτός, ὁ πιό ἄγριος ἀπό ὅλους, ἔφερε τή φωτιά καί τό σέδερο στά μοναστήρια τοῦ Ἁγίου Ὄρους καί προχώρησε στή Νάουσα, πού οἱ κάτοικοί της ὑπέστησαν τήν τύχη τῶν νικημένων ἀδελφῶν τους. Ἐπειτα ἀπό τίς ἀγριότητες αὐτές, ὁ Ἄμπουλουμπούντ συνέχισε τήν δρᾶσι του στή Θεσσαλονίκη, ὅπου καταλήστευε τούς Ἕλληνες καί κατόπιν τοὺς δολοφονοῦσε. Εἶχε φέρεи ἀπό τή Βέροια πολλούς

δμήρους καί τούς παρέδωσε στά βασανιστήρια. Μόνο 34 από τούς δυσ-
τυχισμένους αὐτούς ἄντεξαν στή δοκιμασία τοῦ πυρωμένου σιδήρου
καί τοῦ βραστοῦ λαδιοῦ.-

Λίγες μέρες ἀφοῦ φτάσαμε στή Θεσσαλονίκη, μᾶς πῆγαν, τήν κόρη
μου κι' ἐμένα, μπροστά στόν Ἀμπουλμπούντ. Μόλις μᾶς εἶδε φώναξε:
"Ἀπαρνηθῆτε τό Χριστό, λατρεῦτε τόν Προφήτη". Ἀπαντοῦμε κάνοντας
τό σταυρό μας, ἐκεῖνος κάνει ἕνα νεῦμα ἀγριότητος καί οἱ δῆμιοι
μᾶς σέρνουν. Σέ λίγο ἀκοῦμε σπαρακτικές φωνές, ἀνάκατες μέ νιαου-
ρίσματα, βλέπουμε μπροστά μας ἕνα μεγάλο περίβολο. "Ὁ θανάσιμη ἐκ-
πληξι. Σάκκοι, πού κλείνουν μέσα ζωντανά πλάσματα, κυλοῦν στό λι-
θόστρωτο : ἄλλοι περιέχουν μιά γυναίκα καταξεσχισμένη ἀπό τίς
δαγκωματιές πεινασμένων ποντικῶν ἢ ἀγριεμένων γάτων, ἄλλοι κι-
νοῦνται, εἶναι ἐπίσης "κατοικημένοι", περιμένουν ἕνα θῦμα. Ὁ Ἀμ-
πουλουμπούντ, ἀκολουθούμενος ἀπό ἄλλους ἀρχηγούς, ἔρχεται νά παρα-
κολουθήσῃ τά βασανιστήρια καί νά τά κἀνῃ ἀκόμα πιό φριχτά ....
Κι ἐγώ σιέπαζα μέ τίς φωνές μου τίς φωνές ἐνατό θυμάτων. Ἐγώ,
παγωμένη ἀπό τά χρόνια, χαμένη ἀπό τήν ἀπελπισία, ἄρρωστη, σώθηκα
καί ἡ κόρη μου πέθανε ἀπό ἀνείπωτα βασανιστήρια... Ἀνάμεσα στούς
Τούρκους πού συνώδευαν τόν Ἀμπουλμπούντ ἦταν ἕνας παλιός κα-
δῆς τοῦ Πολύγυρου, πού κάποτε ὁ ἄντρας μου τοῦ εἶχε προσφέρει
σημαντική ἐξυπηρέτησε. Ὁ Τούρκος αὐτός ἦταν ἄνθρωπος, δέν μπόρεσε
νά ξεχάσῃ τήν ἀνάμνησι τοῦ εὐεργέτη του. Οἱ θρῆνοι μου κίνησαν
τήν προσοχή του, μέ ἀναγνώρισε καί, προσκυνώντας τό πασᾶ, τοῦ ζήτη-
σε νά μοῦ χαρίσῃ τή ζωή. Τήν παράκλησι αὐτή δέν μποροῦσε νά τήν
περιφρονήσῃ ὁ φιλόδοξος Ἀμπουλμπούντ, γιατί ὁ Τούρκος πού τήν
ὑπέβαλε ἦταν στενός φίλος τοῦ Ρεῖπ-ἔφέντη. Ὁ τύραννος μέ, κύττα-
ξε μέ πικρό χαμόγελο κι' ἔκανε νόημα στούς δημίους νά μέ ἀφήσουν,
χωρίς ὥστόσο νά μοῦ δώσῃ τήν ἐλευθερία μου. Τό τέρας αὐτό θέλησε,
ἀπό τή λύσσα του πού δέν μποροῦσε νά μέ βασανίσῃ, νά βασανίσῃ

τήν ψυχή μου, αναγκάζοντάς με νά παρακολουθήσω ώς τό τέλος τά τρομερά μαρτύρια εκείνης τής ημέρας. 'Ικανοποιήθηκε... 'Η κόρη μου ξεφυχοῦσε. 'Εκατό άλλες δυστυχισμένες ξεφυχοῦσαν μέ τά ἴδια βασανιστήρια. "Ἐκλεια τά μάτια, ἀλλά δέν μποροῦσα νά μὴν ἀκούω καί τίς προετοιμασίες τοῦ ἐγνήματος καί τόν σπαραγμό τῶν θυμάτων. Τό ὄνομα μιᾶς διάσημης μάρτυρος, ὅταν τό πρόφεραν οἱ δῆμιοι, μ' ἔκανε νά μισανοίξω τά μάτια. Θεέ μου! "Ἦταν ἡ ἐνάρετη σύζυγος τοῦ γενναίου καπετάνιου Τάσσου καί τό μαρτύριο πού τήν περίμενε ξεπερνοῦσε τά μαρτύρια τῶν άλλων 'Ελληνίδων ..... Τό τελευταῖο αὐτό ἐγνήμα ἔκλεισε τήν ἡμέρα εκείνη τῶν βασανιστηρίων. Οἱ δῆμιοι εἶχαν κουρασθῆ ἀπό τίς αἱματηρές ἐκτελέσεις καί οἱ τύραννοι εἶχαν ἐνοχληθῆ ἀπό τίς σπαρακτικές φωνές. "Ο προστάτης μου ἦρθε τότε καί μέ ὠδήγησε στό κιόσκι του. 'Ἐκεῖ διαπραγματεύθηκε τήν παράδοσί μου μέ μερικούς πράκτορες τῶν 'Ελλήνων. "Όταν ἔφθασα στόν καταυλισμό τῶν ἀδελφῶν μου τοῦς ἀφηγήθημα ὅσα ἔγιναν κι' ἀπάντησαν στήν ἀφήγησί μου μέ φωνές φρίκης καί ἐκδικήσεως....."(4).-

• •

ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ ΣΤΟ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ τοῦ σημειώματός μου αὐτοῦ, καί φυσικά δέν ἦταν δυνατόν νά εἶναι, ἡ ἐξιστόρηση τής συμμετοχῆς τής Καλκιδικῆς στόν ἀγῶνα τής παλιγγενεσίας τοῦ Βίκοσιένα. Παρέθεσα μόνο λίγα χαρακτηριστικά κείμενα γιά μιά γ ε ὕ σ η τής συμβολῆς τοῦ τόπου μου στήν 'Επανάσταση αὐτή. Στά τελευταῖα χρόνια εἶδαν τό φῶς τής δημοσιότητας πολλά ἔ γ κ υ ρ α βιβλία πού διαπραγματεύονται τό θέμα αὐτό. Θά ἀναφέρω μερικά : Α. Βακαλοπούλου, 'Η ἱστορία τής Μακεδονίας 1354-1833, σελ. 539 ἐπ., Θεσσαλονίκη 1969.- Ι. Βασδραβέλλη, Οἱ Μακεδόνες εἰς τοῦς ὑπέρ τής ἀνεξαρτησίας ἀγῶνας 1796-1832, σελ. 68 ἐπόμε., Θεσσαλονίκη 1950.-

Ι.Μαμαλάκη, 'Η επανάσταση στή Χαλκιδική τό 1821,είς τά "Χρονικά τής 'Ιστορικής καί Λαογραφικής 'Εταιρείας Χαλκιδικής", τεύχος Ιου, 1961 καί τεύχη 2 καί 3, 1962.- Π.Στάμου, 'Η ήρωϊκή Κασσάνδρα, 'Αθήναι 1961.- Γ.'Αλεξάνδρου Λαυριώτου, "Εγγραφα 'Αγίου "Ορους τής μεγάλης 'Ελληνικής 'Επανάστασεως 1821, 'Αθήναι, 1966.-

Καί παραπέμπω σ'αυτές τίς συγγραφές, όσους θ'άθελαν τυχόν νά ενημερωθοῦν πλήρως καί ν'ἀποκτήσουν μιὰ ἀκριβή καί ἐμπεριστατωμένη εικόνα τής συμμετοχῆς τής Χαλκιδικῆς τήν 'Επανάσταση τοῦ 1821, μέ τήν εὐκαιρία τοῦ ἑορτασμοῦ τής 'Εθνικῆς ἑπετείου.-

Θά ἤθελα τοῦτο μόνο νά προσθέσω ἐδῶ. "Ὅπως καί πῶς πάνω ἀναφέρω, πολλοί κάτοικοι τής Χαλκιδικῆς μαζί μέ τά μαχόμενα στρατεύματα πού ὑποχωροῦσαν, κατέφυγαν στή χερσόνησο τής Κασσάνδρας (καί τοῦ 'Αγίου "Ορους) ἀπῆ καί ἀπό κεῖ μόλις, ἔπεσε ἡ Κασσάνδρα, τράβηξῆν γιά τίς Σποράδες. Καί οἱ μαχητές ἀπό αὐτούς ἔσπευσαν νά πολεμήσουν τούς Τούρκους, εἴτε σάν τακτικοί, εἴτε σάν ἄτακτοι, μαζί μέ τούς ἀδελφούς των "Ελλήνας τῶν νοτίων περιοχῶν (5).-

Εἰδικώτερα, Χαλκιδικιωτες ἀγωνιστές ἔδρασαν στήν ἀμυνα καί στήν ήρωϊκή ἔξοδο τοῦ Μεσολογγίου. Καί ἀκόμα, ἀνάμεσα στούς θυσιασθέντας ὑπερασπιστάς τῶν Ψαρῶν ἦσαν καί πολλοί συμπατριῶτες μου, μάλιστα δέ μεταξύ τῶν ἀρχηγῶν τής ἀντιστάσεως συγκαταλέγετο καί ἓνας Κασσανδρινός. Μέ πολλή συγκίνηση, ἀνάμικτη μέ ὑπερηφάνεια, συλλέγω στοιχεῖα πάνω στό θέμα αὐτό καί ἐλπίζω σύντομα νά τά δημοσιεύσω, ἐμφανίζοντας μιὰ ἄγνωστη σελίδα τῶν ἐθνικῶν ἀγῶνων τής Χαλκιδικῆς.-

II

ΤΟ 1854 Η ΧΑΛΚΙΔΙΚΗ ἐπαναστατεῖ καί πάλι. Γινότανε τότε ὁ Κριμαϊκός πόλεμος καί ἐπειδή τά Τουρκικά στρατεύματα ἦταν ἀπασχολημένα, θεωρήθηκε κατάλληλη ἡ εὐκαιρία γιά τήν ἀπελευθέρωση

της Μακεδονίας, ὁ Τσάμης Καρατάσιος, ὑπασπιστής τοῦ βασιλεῦς Ὀθωνα, ἀποβιβάζεται στόν "Κωφό". τό λιμάνι τῆς Συκιᾶς, καί βγά-
ζει προκήρυξη, πού ἔλεγε : "Ἀδελφοί Μακεδόνες, πρό αἰώνων ἡ Ἐλευ-
θερία τῶν Ἑλλήνων ἐτάφη. Πρό αἰώνων ἡ Μακεδονική σημαία κατεπα-
τήθη καί ἔπαυσε νά κυματίζει... Μήπως δέν εἴμεθα ἐπόγονοι τῶν
ἐνδόξων Φιλίππων; Μήπως δέν εἴμεθα ἀπόγονοι τοῦ Μεγάλου Ἀλε-
ξάνδρου καί τοῦ Ἀυτοκράτορος Βασιλείου; Δεῦτε λοιπόν δράμωμεν
εἰς τά ὄπλα".-

Ἡ Χαλκιδική ἐπαναστατεῖ πέρα γιά πέρα, γιὰτί ἦταν προετοι-
μασμένη γιά, τόν ἀγῶνα.-

Ἔιχε συνδέσμους μέ τήν Ἀθήνα καί τήν Θεσσαλονίκη καί τά
συνθήματα μεταδιδόταν παντοῦ ἀπό τοῦς εἰδικούς ἀπεσταλμένους.
Ὅλοι οἱ Χαλκιδικιώτες σπεύδουν μέ ἐμθουσιασμό καί ἀνεπιφύλα-
κτα τάσσονται κάτω ἀπό τήν σημαία τοῦ "Ἀρχιστρατήγου Μακεδο-
νίας". Καταλύονται οἱ Τουρκικές ἀρχές, ἀπελευθερώνεται ἡ Χαλκι-
δική καί τό Πάσχα ἐκείνης τῆς χρονιάς γιορτάστηκε μέσα σέ γε-
νικό ἐνθουσιασμό. Τό "Χριστός Ἀνέστη" ἀντήχησε σάν ἐπινίκεια
λαχὴ τῆς Ἀναστάσεως ἐβδος μεγάλου τμήματος τῆς Μακεδονίας.-

Κινητοποιοῦνται ὅμως οἱ Ὀθωμανικές στρατιωτικές δυνάμεις
τοῦ βιλαετίου τῆς Θεσσαλονίκης ἐνισχυμένες καί μέ νέες, πού
στρατολογήθηκαν εἰδικά, καί μαζί μέ ἰσχυρό πυροβολικό στέλλον-
ται στή Χαλκιδική. Ἐπί πλέον ἔπειτα ἀπό παράκληση τοῦ Πασᾶ
τῆς Θεσσαλονίκης δύο ἀγγλικά πολεμικά καί ἓνα γαλλικό, πού
ναυλοχοῦσαν στό λιμάνι τῆς, ἔσπευσαν στά παράλια τῆς Χαλκιδι-
κῆς γιά νά, κόψουν τήν συγκοινωνία μ' αὐτή. Τά πολεμικά τῶν
"προστατίδων δυνάμεων" πέτυχαν τήν ἀποστολή τους καί μάλιστα
στό λιμάνι τοῦ Ἀγίου Νικολάου βύθυσαν τήν γολέττα τοῦ Καπετάν
Βαλσαμῆ ἀπό τή ἐκδόπελο, πού ἦταν γεμάτη πολεμοφόδια ἀπαραίτητα
γιά τοῦς ἐπαναστάτες. Δέν πρόκειται ἐδῶ νά περιγραφοῦν οἱ σιλη-

ρές μάχες πού δόθηκαν, ούτε οι καταστροφές και οι διώξεις, οι σφαγές και η κατακρεούργηση 27 προκρίτων του Πολυγύρου στις 22 'Απριλίου 1854 στη θέση "Λειβάδι".-

Η έφημερίδα των 'Αθηνών της έποχής εκείνης "Αιών" έδωσε σε συνέχεια φύλλων της μιά εικόνα των άγώνων και των θυσιών της Χαλκιδικής. Και οι ιστορικοί τά βεβαιώνουν. 'Απέτυχε η 'Επανάσταση, γιατί δέν μπόρεσε νά γίνει συντονισμός μέ έξεγέρσεις σε άλλα τμήματα της Μακεδονίας και γιατί οι 'Οθωμανές δυνάμεις ήτα, φυσικά, άσύγκριτα υπέρτερες και οι τότε σύμμαχοι της Τουρκίας - "Αγγλοι, Γάλλοι - πίεζαν τόν "Οθωνα νά απομακρύνη τόν Καρατάσο από τήν Μακεδονία, και όπως είδαμε, παίρνουν μέρος στην κατάπιξη της έπαναστάσεως. "Επειτα από τρίμηνη επαναστατική δράση στη Χαλκιδική, επιστρέφει ο Καρατάσος στην 'Ελλάδα και η νύχτα της δουλείας απλώνεται και πάλι στην ιδιαίτερή μας πατρίδα (6).-

. . .

ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ του 1878 συμμετέχει και πάλιν η Χαλκιδική (πού στους χρόνους της δουλείας διατήρησε άιματο τό έθνικό φρόνημα και άσβεστο τό πάθος της έλευθερίας) για νά καταπιγθῆ όμως η έξέγερσή της αυτή στη γέννησή της. Θέλω έδώ νά υπογραμμίσω ότι Χαλκιδικιώτες έπαιξαν σπουδαίο ρόλο και στην οργάνωση του άγώνος αυτού στην 'Αθήνα και στην ένοπλη εκδήλωσή του στον "Ολυμπο.-

Στελέχη της Μ α κ ε δ ο ν ι κ ῆ ς ' Ε π ι τ ρ ο π ῆ ς ήσαν οι Λεωνίδας Πασχάλης, Νικόλαος Χαρισίου Σταγειρίτης, 'Ιωάννης Γεωργιάδης, όλοι δυναμικοί και φλογεροί Χαλκιδικιώτες. Και άρχηγός του αποβατικού σώματος, πού στάλθηκε στον "Ολυμπο, ήταν ο Κοσμάς Στεργίου Δουμπιώτης, γόνος μιᾶς ιστορικής όσο και δοξασμένης οικογενείας της Χαλκιδικής.-

Γιά τήν ἐξέγερση τοῦ 1878 καί τή συμμετοχή τῆς Χαλκιδικῆς σ' αὐτή δημοσίευσά ἐκτενῆ διατριβή στήν ἐφημερίδα "ΤΟ ΦΩΣ" τῆς 25 Μαρτίου 1951 καί μετὰ μελέτη στό περιοδικό "Μακεδονική Ζωή" τεῦχος 2, τοῦ Φεβρουαρίου 1968. Καί παραπέμπω στάς ἐργασίας μου αὐτάς ὅσους Χαλκιδικιῶτες θέλουν νά ἐγκύψουν καί νά κατατοπισθοῦν καλύτερα στό ζήτημα αὐτό.-

III

ΑΝ Ο ΠΑΛΑΙΩΝ ΠΑΤΡΩΝ ΓΕΡΜΑΝΟΣ δέν εὐλογοῦσε καί δέν ὕφανε τή σημαία τῆς Ἐπαναστάσεως, ἄν δέν εἶχαμε τοὺς ἡρώισμούς καί τίς θυσίες τοῦ Κολοκοτρώνη, τοῦ Καραϊσκάκη, τοῦ Διάκου καί τόσων ἄλλων ἡρώων τῆς Ἐθνικῆς Ἐπαναστάσεως, ἄν δέν μεσολαβοῦσαν τά ὀλοκαυτώματα τοῦ ἡρωϊκοῦ Μωρηᾶ καί τῆς Θρυλικῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος καθὼς καί τῶν ἐνδόξων νησιῶν τῆς Ἑλλάδος, δέν θά ἦταν δυνατόν νά ἀναστηθῆ ἡ Ἑλλάδα (ἔστω καί στή μικρή της ἀρχική ἔκταση) καί ἐν συνεχείᾳ, μέ τό ἔπος τῶν Βαλκανιῶν ἀγώνων, νά ἐλευθερωθοῦμε καί μεῖς ἐδῶ πάνω τό 1912 ἀπό τόν Ὀθωμανικό ζυγό.-

Τιμή ἀτέλειωτη καί αἰώνια ἡ ἐδύγνωμοσύνη μας στοὺς πρωτεργάτες τῆς Ἐθνικῆς Παλιγγενεσίας καί τῆς ἀπελευθέρωσής μας.-

Ἄλλα, ὑπάρχει δυστυχῶς ἕνα ἄλλο.-

Ὅταν γιορταζόταν τόν Ἰούνιο τοῦ 1954 ἡ ἑκατονταετηρίδα τῆς ἐπανάστασης τῆς Χαλκιδικῆς, σέ μιά πρωϊνὴ ἐφημερίδα τῆς Θεσσαλονίκης δημοσίευσά στίς 13 Ἰουνίου 1954 ἕνα ἄρθρο μου ἔλεγα σ' αὐτό : "Ἡ συμβολή τῆς Χαλκιδικῆς καί ἄλλων μερῶν τῆς Μακεδονίας (π.χ. τῆς Ναιούσης) εἰς τοὺς ὑπέρ τῆς ἀνεξαρτησίας ἀγῶνας τοῦ ἔθνους δέν ἔτυχε μέχρι σήμερα τῆς ἐπιβαλλομένης προσοχῆς καί ἐκτιμήσεως, δέν μνημονεύεται ἐπαρκῶς εἰς τά διδασκαστικὰ βιβλία τῶν σχολείων. Καί γενικώτερα ἡ συμμετοχή τῶν Μακεδόνων εἰς τήν πάλην τοῦ ἔθνους διὰ τήν ἐλευθερίαν του δέν ἔλαβε ἀκόμη τήν προσήκουσαν ἀναγνώριση.-

"Ισως διότι οί συγγράφαντες τήν 'Ιστορίαν τῆς 'Επανάστασεως ὀλίγον χρόνον μετ' αὐτήν καί ὅτε ἡ 'Ελλάς περιλάμβανε μόνον τήν Πελοπόννησο καί τήν Στερεάν 'Ελλάδα, δέν εἶχον ὑπ' ὄφιν τῶν ἐπαρ-
κῆ ἱστορικά στοιχεῖα. Ἀλλά σήμερον αἱ νεώτεραι ἱστορικά ἔρευ-
ναι καί ἰδίως τό περιεχόμενον τῶν Τουρρικῶν Ἀρχείων Θεσσαλο-
νίκης καί Βεροίας ἀπέδειξαν τήν μεγαλειώδη καί ἀποτελεσματικὴν
εἰσφορὰν τῶν τέκνων τῆς Μακεδονίας εἰς τοὺς ἐπαναστατικούς διὰ
τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ Ἔθνους ἀγῶνας.-

"Ισως διότι αἱ ἐξεγέρσεις εἰς τὴν Βόρειον 'Ελλάδα δέν ἐπέ-
τυχον, Ἀλλά τοῦτο ὀφείλεται εἰς τό ὅτι ἐν Μακεδονίᾳ ἦσαν ἐγκα-
τεστημένοι Τουρρικοὶ πληθυσμοὶ ἐν μεγαλυτέρα ἀναλογίᾳ, τό ἔδα-
φος ἦτο πεδινόν, τοῦθ' ὅπερ διευκόλυνε κατὰ πολὺ τὰς κινήσεις
τοῦ Τουρρικοῦ στρατοῦ εἰς τὴν κατασταλτικὴν καί τρομοκρατικὴν
δρασίην του, καί ἐπὶ πλέον, ἦσαν ἐγγύς τῶν πεδίων ἐπιχειρήσεων
ἡ Θεσσαλονίκη καί ἡ Κωνσταντινούπολις, ἡ πρωτεύουσα τῆς Ὀθω-
μανικῆς Αὐτοκρατορίας.-

Εἶναι ἱστορικῶς ἀναντίρρητον ὅτι ἡ Μακεδοῦία συνέβαλεν
εἰς τὴν νίκην. Ἀπσχόλησε τὰς τουρρικὰς φρουράς τῆς κεντρικῆς
καί ἀνατολικῆς Μακεδονίας. Ἐνέπλεξε εἰς τόν ἀγῶνα τὰς 30.000
στρατοῦ τοῦ Μπαϊράμ Πασᾶ καί τὰς 15.000 τοῦ Ἀβούλαβούη Πασᾶ
(ἡ Ἀπουλ Ἀβούτ Πασᾶ), αἵτινες ἦσαν προωρισμένοι διὰ τοὺς
ἐπαναστάτας τοῦ Νότου καί αἵτινες ἠναγκάσθησαν νά παραμείνουν
εἰς τὴν Βόρειον 'Ελλάδα διὰ τὴν καταστολὴν τῶν κινήματων της.
Καί δέν γνωρίζομεν ποία θά ἦτο ἡ ἐξέλιξις εἰς τόν Μωριᾶν καί
τὴν Ρούμελην, ἐάν τόσαι Τουρρικαὶ δυνάμεις δέν ἦσαν καθηλωμέ-
ναι εἰς τὴν Μακεδονίαν.-

Οἱ ἀγῶνες τῆς Μακεδονίας δέν ἔχουν καταλάβει ἀκόμη τὴν ἀνή-
κουσαν θέσιν εἰς τό Ἔθνικόν Πάνθεον καί τὰ τέκνα της, τὰ ὅποια
ἐφάνησαν ἀντάξια τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας δέν ἐτιμῆθησαν ὡς
ἔπρεπε ἀκόμη.-

Είναι καιρός, ή μάλλον έθνική ανάγκη, νά παύση αυτός ο διαφο-
ρισμός. Καί πρώτη ενέργεια προς τήν κατεύθυνσιν αυτήν είναι εις
τά υπό ανασύνταξιν σχολικά βιβλία αι θυσίαι καί οι άγώνες της
Βορείου Ελλάδος νά λάβουν τήν προσήκουσαν θέσιν. Τό απαιτοῦν
αι εκατόμβαι τῶν ὑπέρ τῆς Πατρίδος θυσιασθέντων Χαλκιδικιωτῶν".-

Τό μεσημέρι τῆς ἰδίας ἡμέρας ὁμιλώντας ἐπισήμως ὁ κατά τήν
ἐορτασμόν τῆς ἐκατονταετηρίδος παριστάμενος τότε Ὑπουργός Ἑθνι-
κῆς Ἀμύνης ἀξιότιμος κ. Κανελλόπουλος ἔλεγε :

"Ἐάν εἰς σᾶς τοὺς κατοίκους τῆς Χαλκιδικῆς εἶναι
γνωστά τά γεγονότα τῶν 1821 καί 1854, εἰς τοὺς
πολλοὺς ὅμως εἶναι ἄγνωστα. Δέν εἶναι γνωστά εἰς
ὅλην τήν Ἑλλάδα αἱ μαρτυρικαί σελίδες καί αἱ
δοκιμασίαι τῆς Βορείου Ἑλλάδος καί εἰδικώτε-
ρον τῆς Χαλκιδικῆς, τῆς ὁποίας τιμῶμεν σήμερον
τήν ἔνδοξον καί μέ αἶμαι ἡρώων καί μαρτύρων
συνυφασμένην ἱστορίαν ...". Καί ἀκόμη :

"...Εἶναι ἀνάγκη ὅθεν ὅπως ἡ διδασκομένη εἰς τά
σχολεῖα ἱστορία συμπληρωθῆ, διὰ νά γνωρίσῃ καί
ὁ Νότος τήν ἱστορίαν τοῦ Βορρᾶ. Ὁ Βορρᾶς γνω-
ρίζει τά γεγονότα πού ἐσημειώθησαν εἰς τόν
Βότον, ἐνῶ ὁ Νότος οὐδέν γνωρίζει περί Βορρᾶ..."

.
.

ΛΚΟΥΣΑ ΚΑΙ ΔΙΑΒΑΣΑ πολλοὺς πανηγυρικούς, πού ἐκφωνοῦνται στήν
Ἑθνική μας Ἐπέτειο, τά τελευταῖα χρόνια. Ἐξαίρεται ἀπό τοὺς
ὁμιλητές τό νόημα καί ἡ οὐσία τοῦ Εἰκοσιένα, καί ὀρθά. Γιατί ἡ
Ἑλληνική Ἐπανάσταση στάθηκε τό πιό σημαντικό γεγονός τοῦ
19ου αἰῶνα, γιατί ἀπό τήν Ἁγία Παύρα ξεκίνησε τό παγκόσμιο κί-
νημα τῆς αὐτοδραπέσεως, πού συνεχίζεται καί σήμερα
ἀκόμα σ' ὅλη τή γῆ.-

Ἕμνολογοῦνται ἀπὸ τοῦς ἐμφωνητές τῶν λόγων οἱ ἥρωες τοῦ
Εἰκοσιένα. Πολύ σωστά. Πῆραν στά χέρια τους οἱ ἐθνικοὶ ἀγωνιστές
ἕναν ἄνισο, ἀπελπισμένο καὶ ἀντίθετο πρὸς τὴ λογικὴ ἀγῶνα καὶ
τόν ἔφεραν σ' ἕνα εὐτυχισμένο τέλος.-

Ἄλλὰ δέν τουίζεται παράλληλα καὶ ὅσο πρέπει - πολλές φορές
καὶ παραλείπεται ὁλότελα - ἰδίως εἰς τόν πότο ἢ συμμετοχὴ τῆς
Μακεδονίας στήν πάλη τοῦ ἔθνους.-

Εἶναι ὅμως ἱερὴ ὑποχρέωση ἡ ἀπότιση φόρου τιμῆς καὶ στοῦς
ἀγωνιστές τῆς Μακεδονίας. Καὶ εἶναι ΒΘΝΙΚΗ ΑΝΑΓΚΗ ἡ ἀναγνώριση
καὶ ἡ ἔξαρση τῶν ἐθνικῶν ἀγώνων τῆς.-

ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΑΘ. ΚΟΤΣΙΑΝΟΣ

- - - - -

- (1) Σ. Κοτσιάνου: ἕνα ταξίδι στή Χαλκιδική στά 1793, Ἀθήνα
1951, σελ. 4.-
- (2) Γ. Βασδραβέλλη : Ἡ Νάουσα, σελ. 5.-
- (3) Ἐφημερίς "Ἑλληνικός Βορρᾶς" (φύλλον 21-1-1968).-
- (4) Περιοδικόν "Ὁ Ταχυδρόμος", ἀριθ. τεύχ. 728/22-3-1968, σελ. 40.-
- (5) Α. Βακαλοπούλου : Ἡ Ἱστορία τῆς Μακεδονίας, σελ. 608.-
- (6) Γιά τὴν ἐπανάσταση αὐτὴ τοῦ 1854 στή Χαλκιδική βλ. ἰδίως
Ἰω. Μαμαλάκη, Ἡ ἐκστρατεία τοῦ Δ. Τσάμη Καρατάσου στή Χαλ-
κιδική, εἰς περιοδικόν "Χρονικά τῆς Ἱστορικῆς καὶ Λαογρα-
φικῆς Ἑταιρείας Χαλκιδικῆς", τεύχη 4-10, ἐτῶν 1962 ἕως 1965.-